

ARCHEOLOGIE

Petr HRUBÝ – Petr HEJHAL – Karel MALÝ – Petr KOČÁR – Libor PETR, *Centrální Českomoravská vrchovina na prahu vrcholného středověku. Archeologie, geochemie a rozborů sedimentárních výplní niv*, Masarykova univerzita, Brno 2014 (= Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta 422)

266 s., ISBN 978-80-210-7126-1

Publikace o archeologických výzkumech na Českomoravské vysočině až na výjimky nepřináší informace, které by nebyly prezentovány již dříve – vzpomeňme jen na dizertace prvních dvou autorů této kolektivní monografie (*Jihlava – Staré Hory; Počátky středověké kolonizace české části Českomoravské vrchoviny*), studie o Starých Horách u Jihlavy a o Cvilínku v Památkách archeologických či svazky z řady Dějin měst Nakladatelství Lidové noviny věnované Jihlavě a Pelhřimovu, na nichž se zmínění autoři rovněž podíleli. Význam předložené monografie spočívá v podrobné publikaci dat získaných pomocí přírodovědných metod při výzkumu hornické činnosti v tomto regionu a v analýze jejich výpovědí. Zkoumáno bylo prostředí niv potoků, které nabízí unikátní možnosti pro sledování změn ve způsobu využití krajiny – jednak díky charakteru středověké těžby a zpracování drahých kovů (rýžování zlata, potřeba vodní síly při mletí stříbrných rud a výhody koncentrace různých hutnických činností na jedno místo), jednak díky skutečnosti, že se ve vlhkých sedimentech lépe zachovávají rostlinné makrozbytky.

První část knihy podává přehled sledovaných otázek – detekce, datování a interpretace změn v krajině před počátkem hornické kolonizace, během ní i po jejím útlumu, představeno je rovněž prostředí niv jako historický pramen. Následně jsou prezentovány současné přírodní podmínky oblasti, hlavní údaje o její kolonizaci podle písemných pramenů i problematika poznání osídlení na základě pramenů archeologických, zejména keramiky. Ta totiž na rozdíl od pramenů písemných dokládá počátky zdejšího osídlení až ve druhé polovině 13. století. Autoři soudí, že příčinou je často chybná datace, neboť dendrochronologie a radiokarbonová metoda dosvědčují počátky zdejšího osídlení nejpozději ve 12. století. Pozornost je dále věnována výs-

kytu zlata na Humpolecku, Pacovsku a Havlíčkobrodsku a stříbra na Havlíčkobrodsku, Jihlavsku a Pelhřimovsku.

Ve druhé části knihy jsou popsány použité metodiky výzkumu. Jde o geochemické metalometrické analýzy složení vzorků hornin a strusek, metody archeobotanické jako analýzy pylů, rostlinných makrozbytků, dřev a uhlíku (tj. spálených dřev) či o dendrochronologii a radiokarbonovou dataci. Následují kapitoly věnované jednotlivým zkoumaným lokalitám a popisu tamního užití uvedených metod. V důlním areálu u České Bělé umožnil výzkum zastoupení různých kovů zjistit, které hutní procesy lze spojit s jednotlivými objekty v dané lokalitě. Výzkum profilů sedimentů potoka Březina na stejném katastru se zaměřil nejen na zjištění podílů těžkých kovů v jeho sedimentech, ale i na jejich archeobotanickou analýzu. Podobné výzkumy probíhaly i v povodí Perlového potoka na lokalitě Květinov, kde byl nalezen areál zlatomlýna.

Další zkoumanou lokalitu představují Staré Hory u Jihlavy, kde archeologové provedli půdní metalometrii v areálu těžby a primární úpravy rud ve východní části lokality III, metalograficky zkoumali i úpravnický odpad a archeobotanicky výplně jednotlivých objektů. Na Koželuzském potoce na k. ú. Pístov u Jihlavy byla prováděna metalografická analýza a archeobotanická analýza sedimentů ze dvou profilů. Poslední zkoumanou lokalitou se stal Cvilínek na Pelhřimovsku. Zde jsou doloženy doly na stříbro, úpravny, prádla, huť a osada. Pozornost autoři věnovali metalografii úpravnického odpadu, analýze dřev a pařezů skácených před vznikem zdejšího areálu a analýze rostlinných zbytků z profilů potoka.

Třetí část knihy přibližuje diskuzi o použitých metodách a možnostech jejich výpovědi. Výzkumy sedimentů ukazují změnu lesa v důsledku hornické kolonizace, ústup bučin, maxima koncentrace těžkých kovů, někdy i zlata. Analýza makrozbytků může doložit změny rostlinného porostu v důsledku mýcení lesa a využívání okolí potoka k pastvě, případně k zemědělské činnosti (doklady zemědělských plodin a plevelů). Významný je i objev rýžoviště zlata na potoce Březina (z doby ještě před nástupem těžby stříbra). Na Cvilínku a Starých Horách se podařilo prokázat některé postupy zpracování stříbra, bohužel bez určení, k jakým metalurgickým procesům sloužily tam doložené pece. Nálezy z profilů ukazují, že již před nástupem těžby zlata byla oblast kulturně využívána; zřejmě již do druhé poloviny 12. století lze datovat těžbu zlata u České Bělé, na Pstružném potoce u Kežlic či na Perlovém potoce u Květinova. Analýza pařezů z Cvilínku ukazuje

nejen na jejich příslušnost již k druhotnému lesu (zastoupení smrku), ale jejich dendrochronologické datování umožňuje zařadit počátky důlní lokality do let 1266/67–1269. Zjištěné zastoupení jednotlivých typů dřev na základě uhlíků či jejich makrozbytků dovoluje klást si otázky o preferenci jednotlivých dřevin pro využití jako paliva či stavebního dřeva. Díky identifikaci nálezů obilek a jejich plevelů lze uvažovat o lokálním obilnářství (Cvilínek) i dovozu obilí (výzkumy z intravilánu Jihlavy). V sedimentech můžeme sledovat i ústup důlní činnosti a nástup pastevevství v okolí niv.

Mezi pozitiva práce patří počet zkoumaných lokalit, díky kterému lze srovnávat výsledky použitých metod v regionálním kontextu. Pozitivní je i snaha o komparaci s výsledky obdobných výzkumů v jiných evropských rudných revírech. Autorům se podařilo podat názorný a široký obraz možností využití přírodovědných metod při výzkumu činnosti člověka v prostředí niv a představit výpovědní hodnotu tohoto pramene pro otázky dějin osídlení, ekonomických dějin a dějin techniky.

STANISLAV VOHRYZEK

Radek BLÁHA – Jiří SIGL, *Svědectví archeologických nálezů o počátcích města Hradce Králové*, Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Hradec Králové 2014

100 s., ISBN 978-80-87686-02-7

Cílem publikace je představit starší dějiny města Hradce Králové pohledem archeologických nálezů, k čemuž jsou oba autoři, Radek Bláha a Jiří Sigl, svou dosavadní odbornou prací, pevně spjatou s archeologickými výzkumy ve východních Čechách, více než povoláni. Útlá brožura cílí na nejširší čtenářský okruh zájemců o historii, aniž by však rezignovala na vědecké standardy.

V úvodu autoři shrnují sídlištní tradici v prostoru dnešního města, která sahá až do pozdní doby kamenné. Stručně hodnotí středověký vývoj Hradce Králové, který bude předmětem dalšího výkladu, a nastiňují vývoj města v dalších obdobích, především v 18. a 19. století, kdy došlo k výstavbě a následnému zboření bastionové pevnosti. Další kapitola stručně seznamuje s dějinami archeologického a historického bádání o minulosti Hradce Králové.

Třebaže název knihy hovoří o městě Hradci Králové, Bláha a Sigl pojímají téma ze široka

a představují dějiny osídlení dnešního Hradce Králové i vlastního hradeckého návrší již od pravěkých dob. Zdánlivý odklon od hlavního tématu jim dává možnost poukázat na dlouhodobé trendy a zasadit dějiny lokality do širšího kontextu. Autoři konstatují, že pro osídlení v okolí dnešního města Hradce Králové byly určující výhodné přírodní podmínky, především úrodnost půdy a dostatek vodních zdrojů. Mnoho nálezů svědčících o osídlení pochází ze starší doby bronzové, naopak doba laténská je doložena minimálně. Bohatěji jsou zastoupeny nálezy z doby římské, kdy v oblasti žili Germáni. Největšího významu v době pravěku dosáhlo jádro dnešního města v mladší době bronzové, kdy zde stálo mohutně opevněné hradiště. S tím kontrastuje situace z následného období, kdy je doloženo osídlení z okolí dnešního města, na samotném hradeckém návrší však byly objeveny jen zlomky keramiky. Bláha se Siglem vyslovují v tomto ohledu logický názor, že stopy osídlení byly zničeny pozdější stavební aktivitou.

Nejstarší slovanské osady v okolí hradeckého návrší jsou datovány zhruba do 8. století a nacházely se v okrajových částech katastru dnešního města. Nálezy keramiky i odkrytí několika pohřebišť naznačují rozvoj osídlení vlastního návrší zhruba v době od začátku 9. do poloviny 10. století. Stopy po osídlení se množí i v okolí města a naznačují tak formování hradeckého návrší jako přirozeného centra regionu. Z doby 11.–12. století je doloženo opevnění návrší hradbou s dřevěnou roštovou konstrukcí. Zvyšuje se také počet dokladů pohřbů, které přinášejí četná svědectví o soudobé materiální i duchovní kultuře. Během raného středověku tak Hradec upevnil svou roli střediska regionu.

Právě ve 12. století došlo na hradeckém návrší k vyčlenění tzv. akropole, oddělené dřevohlinitou hradbou, kde je předpokládáno sídlo světské i duchovní správy. Sem kladený kostel sv. Jana Křtitele se však nepodařilo lokalizovat, patrně byl převrstven výstavbou minoritského kláštera ve 13. století či výstavbou vojenské nemocnice na konci 18. století. Autoři soudí, že kaple sv. Klimenta pod dnešní Bilou věží, kterou starší dějepisce podle patrocina pokládalo za nejstarší hradecký kostel, vznikla až ve 14. století, stejně jako současná podoba městského farního kostela sv. Ducha. Písemné zmínky o předměstských kostelech pocházejí až ze 13. a hlavně 14. století, jejich patrocina (sv. Petr, Vavřinec, Václav, Jakub, Martin) a především průkaznější archeologické nálezy však ukazují na starší původ. Největší rozvoj osídlení nastal podle autorů na konci 12. a v průběhu 13. století. Západní část akropole